

JIHOČESKÁ FAKULTA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA

KATEDRA PEDAGOGIKY A PSYCHOLOGIE

**PROBLEMATIKA PODPOROVANÝCH SETKÁVÁNÍ DĚTÍ A RODIČŮ
V RÁMCI POROZVODOVÉ PÉČE**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

ČESKÉ BUDĚJOVICE
2010

Vedoucí diplomové práce:
Mgr. J. Kouřilová

Vypracovala:
Mgr. K. Dvořáková

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracovala samostatně a použila jen pramenů,
které uvedení v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím, aby práce byla uložena a zpřístupněna ke studijním účelům.

V Českých Budějovicích 20.4. 2010

podpis:

Ráda bych na tomto místě vyjádřila upřímné poděkování Mgr. Janě Kouřilové za odborné vedení bakalářské práce, za její cenné rady a podnětné připomínky.

Dále bych chtěla poděkovat své rodině a kolegům z KC za trpělivost a morální podporu, jmenovitě PhDr. Ivě Dedeciové za její vstřícný postoj a pomoc při vzniku této práce.

OBSAH

ÚVOD	6
TEORETICKÁ ČÁST	7
1. Význam rodiny z hlediska základních psychických potřeb dítěte	7
2. Rozvod	8
2.1. Psychické důsledky rozvodu pro dítě	8
2.1.1 Reakce dítěte na rozvod dle věku	9
2.1.2. Identita dítěte po rozvodu	10
2.2. Adaptace rodiny po rozvodu	10
2.2.1. Míra přizpůsobení se porozvodové situaci	11
2.2.2. Psychologické úkoly porozvodové adaptace	12
2.2.3. Faktory ovlivňující adaptaci dětí	12
3. Děti v rozvodových soudních sporech	13
3.1. Opatrovnické řízení	14
3.2. Úprava styku rodiče s nezletilým dítětem	15
4. Potřeba a právo dítěte a rodiče se vzájemně stýkat	16
4.1. Rodič o styk s dítětem neprojevuje zájem	16
4.2. Neumožnění, bránění v kontaktu	16
4.3. Styk dítěte s rodičem není v zájmu dítěte	17
5. Děti odmítající styk s rodičem	18
5.1. Problematika syndromu zavrženého rodiče	19
5.1.1. Spory o terminologii (zavržení nebo odcizení?)	19
5.2. Zavržení rodiče vycházející z dítěte	20
5.3. Odůvodněné zavržení	20
5.4. Odborná pomoc	20
6. Role Krizového centra v rozvodové a porozvodové problematice	21
6.1. Podporovaná setkávání	22
PRAKTICKÁ ČÁST	24
7. Cíl práce	24
8. Metodika	24

8.1. Analýza dat- dokumentů	24
8.2. Postup práce	25
8.2. Vysvětlení pojmů	25
9. Výsledky a jejich interpretace	26
9.1. Údaje ohledně počtu rodin a počtu konzultací	26
9.2. Charakteristika rodin	27
9.3. Příčiny indikace PS v souvislosti s charakteristikou rodin	27
9.4. Faktory ovlivňující vztah dítěte s rodičem	29
9.4.1. Postoj rezidenčního rodiče ke styku dítěte s druhým rodičem	29
9.4.2. Konflikty mezi rodiči	30
9.4.3. Funkčnost komunikace mezi rodiči	31
9.4.4 Zjevná negativní zkušenost dítěte s rodičem	31
9.5. Způsob ukončení spolupráce	32
9.5.1. Ukončení po prvním setkání	32
9.5.2. Předčasné ukončení	33
9.5.3. Ukončení uplynutím sjednané spolupráce	34
9.6. Přehled výstupů ze spolupráce v souvislostech	35
9.6.1. Vztah navázán při prvním setkání	36
9.6.2. Navázání vztahu během spolupráce	36
9.6.3. Vztah nebyl navázán	37
9.7. Efektivita a přínos podporovaných setkání	38
9.8. Shrnutí	38
10. Diskuse	40
11. Závěr	42
12. Seznam použitých zdrojů	44
13. Klíčová slova	47
14. Přílohy	48
ANOTACE A ABSTRAKT	54

ÚVOD

„Boj o dítě nemá vítěze, jen poražené.“

V Úmluvě o právech dítěte v odstavci 3 článku 9 je psáno, že základním právem a potřebou dítěte jsou pravidelné osobní kontakty s oběma rodiči.

Toto právo bývá nejčastěji porušováno v případech rozvodu či rozchodu rodičů. V České republice se každoročně setkává s rozvodem nebo rozchodem svých rodičů kolem 30 až 40 tisíc dětí v nezletilém věku. V době, kdy se téměř každé druhé manželství rozpadá, vzrůstá i množství soudních sporů o svěřeni dětí do péče či o úpravu styku s nimi.

Tato skutečnost se odráží i v praxi Krizového centra pro děti a rodinu, kde od září 2008 pracuji jako sociální pracovnice. Ze statistiky Krizového centra vyplývá, že služby Krizového centra vyhledávají nejčastěji uživatelé s problémy, které jsou spojené se změnou péče po rozvodu.

Specifickou činností Krizového centra v této problematice jsou tzv. řízené styky nebo-li nyní nověji podporovaná setkávání. Podporovaná setkávání představují setkávání nezletilého dítěte s rodičem, se kterým po rozvodu dítě nesdílí domácnost a se kterým z nějakého důvodu rodičovský kontakt nefunguje. Mezi možné důvody, proč je narušen vztah mezi dítětem a jedním z rodičů, můžeme zařadit konflikty a spory mezi rodiči, narušenou komunikaci, dlouhou časovou odluku, kdy se dítě s rodičem nevidělo, přítomnost násilí nebo popouzení dítěte vůči druhému rodiči. Cílem podporovaného setkávání je navázání, obnovení či prohloubení vzájemného vztahu mezi rodičem a dítětem.

V teoretické části práce se budu věnovat rozvodu a jeho dopadu na psychiku dítěte, problematice syndromu zavrženého rodiče a možnostmi intervence porozvodové situace v rámci Krizového centra pro děti a rodinu.

V praktické části se pokusím zmapovat problematiku podporovaných setkávání se zaměřením na charakteristiku rodin, které tuto službu využívají. Zároveň bych ráda poodhalila faktory, které vztah mezi rodičem a dítětem ovlivňují.

TEORETICKÁ ČÁST

V celé práci bude pojednáno o rozvodu manželství, kde jsou nezletilé děti. Nutno podotknout, že stejný či podobný průběh bude mít i rozchod partnerů- rodičů dětí z nesezdaného soužití.

1. Význam rodiny z hlediska základních psychických potřeb dítěte

Rodina existuje především proto, aby lidé mohli pečovat o své děti. Definovat rodinu je velmi obtížné. Pro účely této bakalářské práce lze rodinu chápat jako malou primární společenskou skupinu, založenou na svazku muže a ženy, na pokrevním příbuzenstvu rodičů a dětí, na společné domácnosti, jejichž členové plní společensky určené a uznávané role. (Dunovský, 1999, Matoušek, 2003)

Rodina by měla být místem, kde jsou uspokojovány potřeby dítěte důležité pro jeho další rozvoj a život v dospělosti. Mezi psychologické potřeby dětí patří potřeba podnětů, smysluplnosti světa, potřeba životní jistoty, bezpečí, potřeba vlastní hodnoty a identity a potřeba společné otevřené budoucnosti. Slovy profesora Matějčka děti nejvíce potřebují jistotu ve vztazích ke svým lidem. (Matějček, 2007)

Rodina má rozhodující vliv na celkový rozvoj osobnosti dítěte (zvláště v nejranějších obdobích jeho dětství) a to jak v oblasti tělesné, tak i v oblasti sociální a duševní. V rodině se dítě seznamuje se společenskými a kulturními hodnotami, pod jejichž vlivem si vytváří sociální a morální cítění. Prostřednictvím rodičů si dítě osvojuje základní vzorce chování, návyky, dovednosti a strategie, které jsou rozhodující pro jeho orientaci ve společnosti, zvláště pak v interpersonálních vztazích. (Dunovský, 1999)

Tzv. zdravá rodina se vyznačuje vysokým stupněm soudržnosti a spolupráce, emočně pozitivními vztahy, otevřenou, upřímnou a srozumitelnou komunikací,

vzájemným respektem, schopností překonávat zátěžové a konfliktní situace. (Sobotková, 2002)

2. Rozvod

Každá rodina prochází svým vývojem. Vztahy mezi členy rodiny nemusí být vždy zdrojem harmonie, spokojenosti a vzájemné podpory, ale mohou být i zdrojem nepochopení, nespokojenosti nebo i nenávisti či hlubokého smutku.

Rozvod je obecně chápán jako ukončení formálně právního vztahu dvou dospělých jedinců, po němž má dojít k uklidnění a obnovení duševní rovnováhy. Rozvodem by měl končit hluboký a trvalý rozvrat manželství poté, co selhaly všechny ostatní cesty k vyřešení základních problémů a konfliktů.

Důsledky rozvodu bývají postiženi nejenom rozvádějící se partneři, ale zejména jejich děti. (Dytrych a kol., 1986)

2.1. Psychické důsledky rozvodu pro dítě

Nelze jednoznačně tvrdit, že rozvodová situace působí ve všech případech na děti jen negativně. V některých případech, zejména ve vysoce konfliktním manželství, může být i úlevou. Psychickou zátěž vyvolává spíše dlouhodobé působení škodlivého konfliktního prostředí než sama situace rozchodu. (Gardner, 1991, Smith 2004)

Rozvod pro dítě představuje především odloučení od jednoho rodiče, a tím i ztrátu rodinné soudržnosti. Jsou ohroženy jeho potřeby jistoty a bezpečí, potřeba žít s oběma rodiči, potřeba jejich lásky a péče. (Plaňava, 1994)

Rozchod rodičů může u dítěte vyvolat celou řadu emocí a reakcí. Od popření rozchodu, smutku, hněvu, strachu z odloučení, pocitům viny až po snížené sebevědomí. (Vymětal, 2004, Tabyer, 2007)

Některé zahraniční studie shodně uvádějí, že rozvod nelze posuzovat jako záležitost jednorázovou - zpravidla má svou historii a své dlouhodobé následky. Po roce

od rozvodu byly u dětí zaznamenány významně častěji obtíže v usínání a v přijímání potravy, méně časté společné stolování rodiče s dítětem, méně čtení před spaním, méně citových projevů, zato více nedůsledností ve výchově a méně kázně. (Kalhotková, 2006)

Prožívání jakýchkoli reakcí na rozvod by se nemělo popírat. Děti by neměly se svými pocity zůstat samy. Vždy je třeba mít na blízku člověka, který pocity dítě uzná, potvrdí a poskytne dítěti útěchu. (Tabyer, 2007)

Je známa celá řada činitelů, které riziko psychických těžkostí u dětí zvyšují. Diskutovanou proměnou je věk dítěte. Kalhotková (2006) uvádí, že podle některých studií z poslední doby vyplývá, že děti jsou rozchodem rodičů nejvíce ovlivněny ve věku 5- 9 let (Wels) jiné studie uvádějí věk 9- 12 (Wallerstein). Matějček, Dytrych (2002) tvrdí, že neexistuje věk, ve kterém by dítě rodinným rozvratem netrpělo. Jde pouze o to, že reakce dítěte je v určitých obdobích jeho vývoje různá dle pohlaví a věku.

2.1.1. Reakce dětí na rozvod dle věku

Předškolní děti obvykle na rozchod rodičů reagují hněvem a smutkem. Chlapci mívají sklon k větší podrážděnosti, vzteklosti a hlučnosti. Dívky mohou projevovat snahu zastávat dospělou roli. Často poučují ostatní děti a napomínají je jako paní učitelky či rodiče. Dívky i chlapci častěji pláčou a vyžadují pozornost druhých. Reakcí na rozvod může být i regrese, dítě se vrátí na nižší vývojový stupeň (například si začne cucat palec či se znovu pomočovat). Častý je strach z odloučení i druhého rodiče.

Pro děti mladšího školního věku je rozvod, jak již bylo naznačeno výše, mimořádně obtížný, přičemž chlapci často trpí více než dívky (dle statistiky ve více než v 90% případech svěřeno dítě do péče matky a synové tím postrádají svůj identifikační vzor). Primární reakcí je smutek a s tím spojená plačtivost. Dítě v tomto věku má sklon věřit, že je odcházející rodič odmítl. Následkem je pak snížené sebevědomí dítěte, nezájda i zhoršení školního prospěchu.

U dětí staršího školního věku není primární reakcí smutek, ale hněv a vztek. Často se přiklání na stranu jednoho z rodičů a druhého obviňuje. Starší školáci se tak snadno

zaplétají do destruktivních rodičovských konfliktů. Mívají problémy s chováním a mnohdy odmítají snahy otce, který od nich odešel, trávit s nimi čas. Smutek se také objevuje a doprovází pocit bezmoci. (Tabyer, 2007)

Dospívající se dle Smitha (2004) s rozvodem setkávají méně často (protože nejvíce rozvodů bývá, když je dítě od 4 – 7 let věku). Pokud však k rozvodu dojde, jsou reakce dospívajících dětí velmi odlišné. Dospívání je totiž obdobím, kdy se jedinec vymaňuje z rodinných vztahů. Někteří se s rozvodem úspěšně vyrovnají tím, že se od napětí ve vztahu rodičů distancují a věnují se svým zájmům. Někteří mohou rozvod pociťovat jako zradu. Tito se pak snaží trávit doma co nejméně času a s členy rodiny přestávají komunikovat. V těchto případech hrozí nebezpečí společensky nežádoucího chování (parta, alkohol, drogy,...). Jiní se mohou stáhnout do sebe, ztratit plány a ambice do budoucnosti. (Smith, 2004)

2.1.2. Identita dítěte po rozvodu

Identitu lze charakterizovat jako prožívání a uvědomování si sebe sama, identita určuje naše sebevědomí. Rozvádějící se rodiče si málokdy uvědomují, že součástí identity dítěte je jeho původ, tedy spojení s oběma rodiči. A pokud dítěte slýchává, že jeho otec je sobecký, prolhaný atd. nebo naopak matka hysterická, falešná apod., bude to mít negativní vliv na jeho identitu a sebevědomí. (Matějček, Dytrych, 2002, Hartl, 2007)

Pro zdravý vývoj dítěte je třeba aktivně a záměrně vést dítě k tomu, aby o svém otci a matce, byť rozvedených, mělo nadále dobré mínění. Nestačí jen o tom druhém mlčet a tvářit se neutrálně, ale je vhodné na jeho stranu přidat i něco pozitivního. Ve hře je totiž identita dítěte a celý další vývoj jeho osobnosti. (Matějček, Dytrych, 2002)

2.2. Adaptace rodiny po rozvodu

Adaptace představuje obecnou vlastnost organismů přizpůsobovat se podmínkám, ve kterých se nachází. (Hartl, 2007)

Porozvodová adaptace je chápána jako relativně dlouhý proces, kdy se jedinec a celá rozpadlá rodina jako systém vyrovnává s rozvodem a jeho následky. Jde o proces obnovování sociální i psychické rovnováhy a pocitu životní spokojenosti, jež byly rozvratem narušeny.

Samotný proces, jeho délka, obtíže a výsledky jsou ovlivněny individuálními faktory, jako je např. frustrační tolerance, schopnost sebekritiky, sociální obratnost, úroveň psychického i tělesného zdraví. Svou roli hrají i vnější faktory, kvalita a intenzita vazeb a rozporů mezi manželi, počet dětí a délka manželství. (Dytrych a kol. 1986)

2.2.1. Míra přizpůsobení se porozvodové situaci

Dle Dytrycha a kol. (1986) má každý člověk zejména na základě osobnostních kvalit predispozice k dosažení určitého stupně porozvodové adaptability. Tyto stupně pak rozděluje do pěti kategorií, jak ukazuje tabulka č. 1.

Tabulka č. 1: Míra adaptace na rozvod

Stupeň	Charakteristika
1.stupeň- maladaptace	Rozvod chápán jako životní katastrofa. Vyvolává pocity prohry, zatrpkllost, nedůvěru. Chybí síla a chuť vytvořit novou životní perspektivu.
2.stupeň- špatná adaptace	Rozvod považován za unáhlený, zbytečný. Dochází ke střídání partnerů nebo k neschopnosti navázat nový vztah.
3.stupeň-problematická adaptace	Snaha o nový životní styl, který se daří jen částečně. Nový partner srovnáván s bývalým
4. stupeň- dobrá adaptace	Nový životní styl převážně vytvořen. Uspokojivý vztah s novým partnerem navázán. K bývalému partnerovi lhostejnost.
5.stupeň-velmi dobrá adaptace	Nový životní styl vytvořen a považován za lepší, spokojenější. S bývalým partnerem dohoda ohledně dětí. Pocit vyrovnanosti

Zdroj: Dytrych a kol. (1986)

Uvedená kritéria lze aplikovat na obě pohlaví, i když se reakce mužů a žen v některých aspektech liší. Podle výzkumů je však shodně pro muže i ženy nejtěžší vyrovnat se s citovým životem provázející neschopnost odpoutat se od bývalého partnera. (Dytrych a kol. 1986)

2.2.2. Psychologické úkoly porozvodové adaptace

Dle Plaňavy (2000) adaptabilita spočívá ve schopnosti zvládnout tyto úkoly:

- 1) Distance od manželství a odpoutání se od partnerství, které spočívá v emočním odžití a následném kognitivním zpracování skutečnosti, že manželství končí, a že už nebude pokračovat.
- 2) Oddělení manželství od rodičovství, což znamená nezatahovat děti do partnerských sporů.
- 3) Respektování potřeb dětí, ochrana dětí před popouzením a konflikty loajality.
- 4) Utváření nové porozvodové identity a nových perspektiv.

2.2.3. Faktory ovlivňující adaptaci dětí

Dle studií se dospělí s rozvodem vyrovnávají v průměru dva roky. U dětí zatím podobný odhad nikdo neuvedl. (Matějček, Dytrych a kol. 1986).

Celkovou adaptací dítěte na porozvodovou situaci se věnoval Trnka (1974), který na základě svých výzkumů uvádí čtyři hlavní dimenze, jež zvládání rozvodu dětmi ovlivňují:

- Kvalita vztahu a péče
- Stabilita rodinných podmínek
- Ne/ přítomnost kladného poselství
- Dostupnost sociální opory pro dítě i pro dospělé

Na dítě negativně působí zejména intenzita a přetrvávání nepřátelství mezi rodiči, neschopnost udržet kázeň, ztráta kontaktu s rodičem po rozvodu, pocit dítěte, že je nuceno postavit se na stranu jednoho rodiče nebo se pro jednoho z nich rozhodnout, postavení dítěte do role dospělého a očekávání, že bude naplňovat citové potřeby rodičů.

Řada autorů tvrdí, že u dětí, které prožily rozchod či rozvod rodičů je až třikrát větší pravděpodobnost výskytu emočních potíží a problémům s chováním než u běžné populace. (Elliott, 2002)

Navzdory tomuto obecnému přesvědčení však rozvod rodičů nemusí znamenat, že dítě bude mít vážnější problémy.

Je důležité si uvědomit, že dítěti nezpůsobuje problémy samotný rozvod, ale způsob, jakým reagují rodiče a kvalita rodičovství. Pokud se rodičům podaří rozvod dobře zvládnout, dosáhne většina dětí ztracené rovnováhy a prožijí „normální šťastné dětství.“ Některým dětem se však nepodaří se přizpůsobit a rozvod v nich tak zanechá psychická zranění na celý život. (Warshak, 1996)

3. Děti v rozvodových soudních sporech

Zákon preferuje dohodu manželů ve všech otázkách, tzn. nejen rozvodu jako takového, ale i v porozvodové úpravě vztahů k nezletilým dětem, společnému majetku a bydlení. (Šmolka, Mach, 2008)

Nedokáží-li se manželé ve výše uvedených otázkách dohodnout, musí rozhodnout soud. Nejčastějším předmětem sporů a napětí mezi rozvedenými rodiči se stává styk dítěte s druhým rodičem, který ho nemá v péči. Pro rozhádané rodiče je to příležitost pokračovat v konfliktu, který rozvodem neskončil. Dítě samo je v takovém konfliktu nástrojem i obětí.

Zdravý vývoj dětí účastnících se takových rodičovských sporů je ohrožen nestabilitou rodinného prostředí a konfrontacemi. (Pavlát, Šusta, 2008)

3.1. Opatrovnické řízení

Poměry k nezletilým dětem je třeba upravit ještě před samotným rozvodem. Pokud se rodiče dokáží v tomto směru dohodnout, předloží dohodu soudu, který tuto dohodu schválí, pokud není v rozporu se zájmy dítěte a se zákonem. Dohoda se musí týkat jak otázky, komu budou děti svěřeny do péče, tak výživného. Ujednání o styku dítě s druhým rodičem může, ale nemusí dohoda obsahovat.

Otázka svěřování do výchovy je otázkou nesmírně citlivou a v jistém smyslu neřešitelnou. Pokud mají o výchovu zájem oba rodiče, jak rozhodnout, kterému rodiči dítě svěřit? (Novák, Průchová, 2007)

České soudy vycházejí z rozšířeného stereotypu - který je ale zároveň většinovou realitou - podle kterého právě žena-matka pečuje osobně o děti a citová vazba mezi ní a dětmi je proto silnější. Nutno podotknout, že ne vždy tento argument opodstatněný. Dle statistiky z roku 2004 bylo do výchovy matky svěřeno 90,1% dětí, do výchovy otce 7,1% a do střídavé výchovy obou rodičů 2,14% dětí. 0,4% dětí pak bylo svěřeno do péče jiné osoby. (Bakalář, 2006). Tuto skutečnost dokládá i tabulka č. 2

Tabulka č. 2.: Rozhodnutí soudu v řízení o nezletilých dětech

Rozhodnutí (okresních) soudů v řízení o nezletilých dětech – Česká republika						
	1995	2000	2004	2005	2006	2007
I. První rozhodnutí o výchově dítěte						
• svěřeno (ponecháno)						
matce	14 615	23 233	22 820	27 883	28 400	25 511
otci	1 117	1 396	1 510	1 874	1 818	1 916
do společné popř. střídavé výchovy obou rodičů	-	233	323	536	679	811
jiné fyzické osobě než rodičům	625	759	585	598	677	652
• pro případ rozvodu (po rozvodu) svěřeno						
matce	28 629	28 746	19 845	26 276	26 082	24 351
otci	2 017	2 067	1 791	2 109	2 134	2 216
do společné popř. střídavé výchovy obou rodičů	-	585	539	807	1 049	1 195
jiné fyzické osobě než rodičům	140	168	97	103	75	98
II. Další rozhodnutí o výchově dítěte (změna výchovného prostředí) - svěřeno						
matce	619	788	819	1 037	1 062	1 060
otci	879	1 102	1 245	1 451	1 445	1 471
oběma rodičům	30	38	24	35	31	27
do společné popř. střídavé výchovy obou rodičů	-	98	76	152	173	176
poručníkovi	-	-	53	59	36	22
jiné fyzické osobě než rodičům	490	649	614	714	754	835

Zdroj: www.czso.cz

Soud při svém rozhodování vychází ze zájmu dítěte. Zákonná hlediska, o které se soud opírá, jsou především osobnost dítěte, citová orientace a zázemí dítěte, výchovné schopnosti a odpovědnost každého rodiče, stabilita budoucího výchovného prostředí, citová vazba dítěte na prarodiče, sourozence a další příbuzné. (Šmolka, 2008)

Účastníkem řízení je také samo dítě, které je zastoupené ustanoveným opatrovníkem z řad pracovníků sociálně právní ochrany dětí (dále jen OSPOD). S ohledem na věk a stupeň rozumové vyspělosti je vhodné jednat o této otázce i se samotným dítětem a brát na zřetel jeho názor. (Zákon 359/1999 Sb.)

Pro posouzení citové orientace dítěte a výchovných schopností rodičů bývá v některých případech přibrán znalec z oboru psychologie, někdy též psychiatrie. Výsledný písemný znalecký posudek je jedním z důležitých podkladů pro rozhodnutí soudu. (Šmolka, 2008)

Střídání rodičů ve výchově, nebo-li tzv. střídavá výchova je jedním z nejvíce diskutovaných témat porozvodové péče. Zákonnými podmínkami pro střídavou výchovu je zájem a způsobilost obou rodičů dítě vychovávat. Hlavní podmínkou pro střídavou výchovu je zájem nezletilého dítěte, budou-li střídavou výchovou zajištěny jeho potřeby lépe než jiným způsobem výchovy. Nezbytným předpokladem pro střídavou výchovu je dobrá komunikace a spolupráce mezi rodiči. (Průchová, 2002)

3.2. Úprava styku rodiče s nezletilým dítětem

Pod termínem styk rozumějme smysluplný, láskyplný a vzájemný vztah dítěte s rodičem. (Bakalář, 2006) Pokud nebylo o úpravě styku s dítětem rozhodnuto v rámci opatrovnického řízení a rodiče se na styku nemohou dohodnout, je třeba obrátit se na soud a podat návrh na úpravu styku. (Šmolka, 2008)

Tradičně soud určuje styk dítěte s druhým rodičem kromě svátků a prázdnin na každý druhý víkend od pátku do neděle. Rozsah styku by měl vycházet z individuálních okolností jednotlivých případů jako je např. věk dítěte, zda se s druhým rodičem častěji stýkalo, zda je na něj zvyklé, ohled je třeba brát i na mimoškolní aktivity dítěte a

zachování možnosti je provozovat. Na straně rodiče je třeba zvažovat schopnost rodiče se o dítě během doby, která je ke styku vymezena, postarat, vzdálenost bydliště rodičů a rovněž i otázku prostředí. (Průchová, 2002)

Výše uvedenými soudními rozhodnutími je naplňováno právo rodiče i dítěte vzájemně se po rozvodu stýkat. (Dudová, 2007)

4. Potřeba a právo dítěte a rodiče se vzájemně stýkat

V § 26 odst. 4 věta druhá zákona č. 94/1963 Sb., o rodině je výslovně zakotveno právo dítěte na péči obou rodičů a na pravidelný osobní styk s nimi. Obdobnou úpravu obsahuje rovněž Úmluva o právech dítěte. Jak již bylo uvedeno, pro zdravý vývoj osobnosti dítěte, je důležité, aby i po rozvodu mělo smysluplný vztah i k tomu rodiči, se kterým nesdílí společnou domácnost. (Bakalář, 2008)

Výzkumy naznačují, že téměř polovina dětí z neúplných rodin se s otci vůbec nestýká. Polovina rozvedených matek je toho názoru, že děti mají k otci buď neutrální nebo přímo nepřátelský vztah. Jedna třetina dětí uvádí, že by se s otcem nechtěla vídat častěji. (Novák, Průchová, 2007)

4.1. Rodič o styk s dítětem neprojevuje zájem

Značný podíl rodičů o svěření dětí do péče po rozvodu neprojevuje zájem a ani se posléze na jejich výchově nijak nepodílí. Takoví rodiče neměli zpravidla přílišný zájem o dítě ani za trvání manželství nebo to jsou rodiče, kteří po rozvodu založili novou rodinu a mají další děti. (Průchová, 2002)

4.2. Neumožnění, bránění v kontaktu

Pokud rodič, který má dítě ve své péči, kontakty neumožňuje, má druhý rodič právo obrátit se na soud, který styk s dítětem upraví. Je-li již o styku pravomocně

rozhodnuto, požádá soud o tzv. výkon rozhodnutí. Předpokladem je, že styk dítěte s druhým rodičem je v zájmu dítěte a rozvíjí jeho citový život.

Maření styku s druhým rodičem, pokračující i přes pravomocně uložené pokuty, může být kvalifikováno jako trestný čin maření výkonu úředního rozhodnutí, za který bývá uložen podmíněný trest. Tento krok by měl být pro bránící rodiče dostatečným podnětem k vážnému zamyšlení se nad změnou svého dosavadního chování.

Vzhledem k tomu, že výkon rozhodnutí o úpravě styku je velmi problematický zejména s ohledem na citlivost záležitosti, může soud při změně poměrů i bez návrhu změnit rozhodnutí či dohodu o výkonu rodičovských práv a povinností. (Šmolka, 2008)

Problematickou otázkou z hlediska dokazování zůstává důvodnost či bezdůvodnost bránění ve styku. Rodiče často brání druhému rodiči ve styku s dítětem s odkazem na jeho záporné výchovné či osobnostní kvality, neochotou a strachem dítěte, eventuálně nebezpečím, kterému druhý rodič dítě vystavuje. Soudy při posuzování bezdůvodnosti bránění ve styku většinou spoléhají na odborníky – sociální pracovníky OSPODu, kteří zastupují dítě, soudní znalce v oboru psychologie, psychiatrie a sexuologie. Vypracování znaleckých posudků však řízení protahují zpravidla o několik měsíců. (Dudová, 2007)

4.3. Styk rodiče s dítětem není v zájmu dítěte

V určitých případech však kontakt dítěte s rodičem nemusí být v zájmu dítěte a soud styk nemusí upravit vůbec, nebo může být rozhodnuto o omezení rodičovské zodpovědnosti. V závažných případech může být také rozhodnuto až o zbavení rodičovské zodpovědnosti, a to v takových případech, kdy rodič svou rodičovskou zodpovědnost zneužívá nebo ji závažným způsobem zanedbává. Vyživovací povinnost rodiče vůči dítěti zbavením rodičovské zodpovědnosti nezaniká. Rozhodnutí soudu ohledně rodičovské zodpovědnosti mapuje tabulka č.4.

Tabulka č.4: Rozhodnutí soudu ČR v řízení o nezletilých dětech

Rodičovská zodpovědnost	1995	2000	2004	2005	2006	2007
omezena						
matce	2	21	19	61	26	25
otci	4	12	9	28	9	12
oběma rodičům	5	13	18	122	46	22
zbavena						
matka	48	121	118	135	141	170
otec	106	207	167	226	213	267
oba rodiče	66	123	121	130	140	140
pozastavena						
matce	-	3	5	9	10	7
otci	-	4	4	7	13	11
oběma rodičům	-	3	1	3	2	1
zcela obnovena						
matce	2	14	9	11	10	13
otci	1	-	-	5	-	2
oběma rodičům	-	1	1	1	5	4

Zdroj: www.czso.cz

5. Děti odmítající styk s rodičem

Jak již bylo výše uvedeno, pro zdravý vývoj dítěte je důležité mít smysluplný vztah s oběma rodiči. Po rozvodu však začnou některé děti odmítat rodiče, u kterého nejsou v domácnosti. Dělají scény, když se s ním mají setkat a nechťejí s ním dokonce ani promluvit. Příčin takového odmítání může být celá řada.

Někdy jsou v rámci rozvodových a porozvodových konfliktů děti ovlivňovány a manipulovány proti druhému rodiči, jindy mohou děti druhého rodiče odmítat z odůvodnitelných příčin. Takovou příčinou může být silný negativní zážitek a zkušenost s daným rodičem. Nebo můžou mít rodiči za zlé a nemohou mu opustit, že je opustil. (Langhansová, 2007)

Odborníci se shodují, že tento stav je třeba rozpoznat a jednat směrem k nápravě. Je totiž rizikový jak pro současný psychosomatický vývoj dítěte, tak pro jeho budoucí život a partnerské vztahy. Zároveň jednomu z rodičů odpírá realizovat rodičovská práva. (Gjuričová, 2005)

5.1. Problematika syndromu zavrženého rodiče

Problematika pojmu syndromu zavrženého/odcizeného rodiče je v současné době velmi diskutovanou otázkou. Syndrom zavrženého rodiče je definován jako nekompromisní kladný příklon dítěte k jednomu- tomu hodnému, milovanému- rodiči a současně zavržení rodiče druhého- toho zlého, nenáviděného. (Bakalář, 2002)

Důležitým diagnostickým kritériem je míra obviňování a nenávist ze strany dítěte, jenž je zcela nepřiměřená skutečné vině či nějakému nedostatku rodiče. (Bakalář, 2006)

5.1.1. Spory o terminologii (zavržení nebo odcizení?)

Hlavním zastáncem pojmu syndrom zavrženého rodiče je Bakalář, který roku 1996 přeložil dva anglické texty amerického psychiatra Gardnera, kde se vyskytuje pojem Parental Alienation Syndrome (PAS). Překlad slovo alienate, je však možný více způsoby. (Bakalář, 2006)

Verze překladu slova jako odcizení považují někteří odborníci v zastoupení Gjuričové jako mírnější a vhodnější než zavržení. Odcizení na rozdíl od zavržení konstatuje pouze vztahovou situaci rodiče a dítěte, kteří se jeden druhému odcizili. Výrazu zavržení vytykají, že hledá viníka a oběť, což představuje bariéru v odborné terapeutické práci na tomto obtížném tématu. Viník v podobných případech totiž nemívá jméno matky nebo otce, ale viníkem toho smutného stavu bývá dlouhá historie partnerské nespokojenosti a nezvládnutých konfliktů. Stává se, že v napjatém a konfliktním prostředí rodiny dítě musí volit mezi dvěma odlišnými realitami, otcovou a matčinou. Touto volbou si pak dítě zajišťuje jistotu aspoň jednoho vztahu, tím bývá častěji vztah s matkou, do jejichž péče bývá dítě zpravidla svěřováno. Dítě se někdy ztotožní s jejím názorem, aniž by na něj musela matka v tomto směru jakkoliv naléhat. (Gjuričová, 2005)

Bakalář proto doporučuje, užívat pojem odcizený rodič v případech, kdy dochází k odcizování a odcizení, avšak bez programového a soustředěného úsilí jednoho rodiče.

5.2. Zavržení rodiče vycházející z dítěte

Toto zavržení rodiče, objevující se zejména u starších dětí, je zapříčiněno chybnou reakcí dítěte, jenž se snaží vyrovnat s bolestivými pocity doprovázející rozvodové a porozvodové situace. Souvisí s tím, že odmítaný rodič rodinu opustil a s následným morálním pohoršením nad touto skutečností. Dítě může také zažívat starost o rodiče, který byl druhým opuštěn. (Warshak, 2003)

Specifickou oblastí jsou důvody podmíněné vývojovými fázemi dítěte jako je strach předškolních dětí při předávání jiné pečující osobě, pohlavně specifická identifikace, společné zájmy s jedním rodičem či účelové aliance s tím, kdo je na dítě mírnější a koho nemusí tolik poslouchat. (Langhansová, 2007)

5.3. Odůvodněné zavržení

Případy, kdy je dítě svědkem domácího násilí, týrání či zneužívání, špatného zacházení, projevů zuřivosti či agrese, je zjevným a oprávněným důvodem, proč se dítě nechce s rodičem stýkat. Je-li takové zacházení prokázáno, nelze aplikovat syndrom zavrženého rodiče. (Warshak, 2003)

Termín PAS je použitelný jen tehdy, nedá-li rodič důvod k oprávněné nenávisti a odporu. (Gardner, 1991)

5.4. Odborná pomoc

Ať již dítě odmítá kontakt s rodičem z jakéhokoliv důvodu, vždy by se mělo zvažovat, jaké následky pro něj může mít na jedné straně neuskutečňování styku a na straně druhé styk vynucený. Tyto závěry je třeba zohledňovat při jakékoliv intervenci s danou rodinou. (Langhansová, 2007)

Pro účinnou odbornou pomoc je nutné pracovat týmově ve složení: rodina, sociální odbor, soudy, poradna. Odborná poradenská zařízení nabízejí:

- Rodinné poradenství

- Mediaci
- Zprostředkované předávání dětí
- Podporovaná setkávání
- Terapii (individuální, rodinnou)

6. Role Krizového centra v rozvodové a porozvodové problematice

Krizové centrum pro děti a rodinu v Jihočeském kraji je občanské sdružení, které od roku 2003 poskytuje pomoc dětem a jejich rodinám, které se ocitly v závažné psychosociální situaci.

Vzhledem k současnému společenskému trendu je v KC nejčastěji řešena rozvodová problematika, tedy spory o děti a narušená komunikace mezi rodiči. Viz tabulka č. 5.

Tabulka č. 5: Přehled problematiky řešené v KC

Problematika	Počet klientů
Probíhající rozvod	14
Změna péče po rozvodu	20
Problémový styk s rodičem po rozvodu	52
Partnerské problémy	13
Psychosomatické problémy	5
Emoční poruchy	12
Školní problémy	12
Poruchy chování	6
Syndrom CAN	9
Výchovné problémy	39
Domácí násilí	6
Konflikty v rodině	17
Reakce na traumatickou událost	22
Problémy v dospívání	13
Problémy spojené s alkoholem	3
Jiné	10
Celkem	253

Zdroj: Statistika KC

KC poskytuje v rozvodové a porozvodové situaci včasnou a komplexní pomoc. Tato pomoc se děje na straně jedné prostřednictvím posilování rodičovských kompetencí a porozuměním projevům dítěte. Na straně druhé prostřednictvím pomoci dítěti zorientovat se v dané situaci, porozumět jí a postupně se na ní adaptovat.

V praxi jsme svědky případů, kdy jsou děti vtahovány do nevyřešených konfliktů rodičů, kdy jsou děti předmětem soudních sporů o svěřeni do péče a úpravě styku dítěte s druhým rodičem. Pro samotné dítěte je to velmi zátěžová a stresující situace.

Z pohledu dětí i rodičů je tak nejdůležitější otázkou, jak často a jakým způsobem se budou děti vídat s druhým rodičem. Soudní spory se mohou táhnout i několik let a dítě bývá traumatizováno nejenom přetrvávající nepříznivou rodinnou atmosférou, ale i opakovanými výpověďmi před řadou odborníků. (Ramešová, 2008)

V tomto směru probíhá úzká spolupráce mezi KC a pracovníky OSPOD, kteří zastupují práva dítěte během řízení opatrovnického soudu. Tito pracovníci bývají zpravidla prvními, jenž si povšimnou psychických obtíží dítěte nebo jsou na ně upozorněni a rodině návštěvu KC doporučí. (Sakař, 2008)

Krizové centrum poskytuje prostor pro vyjádření pocitů všech zúčastněných, napomáhá ujasnit motivy, potřeby, hodnoty a perspektivy. Společně s klienty se snaží nalézt a vypracovat optimální podmínky pro vzájemné porozvodové kontakty.

Pokud nedorazí k dohodě ani po poradenské intervenci, doporučuje KC možnost využít mediační služby. Mediátoři jsou speciálně školení odborníci, jejichž cílem je usnadnit oběma stranám sporu najít přijatelné řešení bez soudního řízení. Když ani to nepomůže, nezbyvá než se obrátit na soud.

Specifickou činností KC jsou podporovaná setkávání.

6.1. Podporovaná setkávání

Podporovaná setkávání představují setkávání dítěte a rodiče, mezi nimiž došlo k narušení citové vazby, a to nejčastěji následkem rozvodu a s tím související zhoršenou

komunikací mezi rodiči, přetrvávajícími konflikty, popouzením jednoho rodiče vůči druhému nebo časovou odlukou, kdy se dítě s druhým rodičem nevidělo.

Podporovaná setkávání probíhají na základě rozhodnutí soudu, doporučení a žádosti OSPODu či dobrovolného rozhodnutí obou rodičů, což je však méně časté. Setkávání se uskutečňují pod odborným vedením v bezpečných a neutrálních prostorách KC, v diagnosticko- terapeutické místnosti.

Součástí podporovaného setkávání jsou individuální rozhovory s každým rodičem zvlášť před vlastním zahájením setkávání, dvě pracovní konzultace, které jsou povinné po uplynutí určitého počtu setkání a dvě rodičovské konzultace, které jsou dobrovolné.

Cílem této služby je umožnění navázání, obnovení či prohloubení vzájemného vztahu mezi rodičem a dítětem.

Nutno podotknout, že Krizové centrum realizuje podporovaná setkávání pouze tehdy, je-li to v zájmu dítěte. V případě, že podporovaná setkávání oprávněný zájem dítěte nenaplnují a míra psychické zátěže je pro dítě příliš vysoká, informuje KC příslušné instituce, kterými jsou OSPOD a soud. Kontraindikací podporovaných setkávání je setkávání dítěte s rodičem, který je závislý na psychotropních látkách, s rodičem s neléčenou psychiatrickou poruchou, s rodičem, který dítě týral nebo zneužíval.

PRAKTICKÁ ČÁST

7. Cíl práce

Cílem práce je charakterizovat rodiny a zmapovat odbornou činnost KC v rámci podporovaných setkávání (od 1.1. 2008 do 28.2. 2010) a zachytit některé faktory, které mohou ovlivňovat vztah mezi dítětem a rodičem.

8. Metodika

K dosažení výsledků byla zvolena sekundární analýza dat, což je metoda kvalitativního výzkumu. Podstatou kvalitativního výzkumu je rozsáhlý sběr dat zkoumající široce definovaný jev. Logika výzkumu je induktivní, až po nasbírání dostatečného množství dat lze pátrat po souvislostech. (Švaříček, Šedřová, 2007)

Odborná literatura prozatím o podporovaných setkávání příliš mnoho nepojednává, neboť podporovaná setkávání jsou v rámci porozvodové péče poměrně novým fenoménem. Z tohoto důvodu jsem se rozhodla zvolit sekundární analýzu dat, abych jejím prostřednictvím obsáhla ve svém výzkumu co nejvíce informací a pokusila se vyvodit dílčí souvislosti.

8.1. Analýza dat- dokumentů

Každá rodina spolupracující s Krizovým centrem v rámci podporovaných setkávání má svůj osobní spis. Tento spis, ke kterému jsem měla přístup z pozice odborného pracovníka KC, byl zdrojem mého zkoumání. Podstatné osobní údaje, které by mohly sloužit k identifikaci klientů jsou v prezentaci výsledků pozměněny. Součástí osobního spisu jsou kromě písemné dohody o podporovaných setkávání:

Obligatorně:

- Zápisy z jednotlivých konzultací

Fakultativně:

- Zprávy určené soudu či Orgánu sociálně právní ochrany dětí (dále jen OSPOD)
- Dokumentace z proběhlých soudních jednání
- Znalecké posudky (zejména z oboru psychologie popřípadě psychiatrie)
- Korespondence mezi KC a klientem
- Výsledky užitých psychodiagnostických metod

8.2. Postup práce

Postup mé práce byl následující. Nejprve jsem prostudovala spis po spisu a pročítala všechny jeho součásti, z kterých jsem si pak dělala poznámky – dá se říci jednotlivé kasuistiky. Postupně se začaly krystalizovat charakteristiky rodin a příčiny nefungování vztahu mezi dítětem a rodičem a odhalovaly se některé důležité skutečnosti, které ovlivňovaly průběh a výsledky spolupráce s KC.

Nejcennějším zdrojem informací byly zápisy z jednotlivých konzultací, jež obsahovaly záznam průběhů konzultací či setkání, důležitá sdělení rodičů či dítěte a osobní postřehy pracovníka a zprávy určené soudu či OSPODu, které uceleně formulovaly průběh či závěr spolupráce.

8.3. Vysvětlení pojmů

Rezidenční rodič = rodič mající dítě v péči

Nerezidenční rodič = rodič mající s dítětem podporovaná setkávání

9. Výsledky a jejich interpretace

9.1. Údaje ohledně počtu rodin a počtu konzultací

Od 1.1. 2008 – 28.2. 2010 navštívilo v rámci spolupráce ohledně podporovaných setkávání 17 rodin. Všechna proběhlá podporovaná setkávání byla nařízena soudně či doporučena Orgánem sociálně právní ochrany dětí. Žádné setkání neprobíhalo na přímý popud rodičů.

Celkově proběhlo se 17 rodinami 226 konzultací. Do tohoto počtu je zahrnuta i spolupráce před zahájením podporovaných setkávání.

V 6 případech zde probíhala spolupráce ještě před zahájením PS, a to ohledně problematického vztahu rodiče s dítětem obecně. Jedna spolupráce byla zahájena v rámci vyrovnání se ženy – matky s traumatem domácího násilí, následně vyvstala potřeba ošetřit kontakt syna s násilným otcem, jež se v chování vůči matce s otcem identifikoval. 10 rodin navázalo spolupráci s KC přímo s cílem realizovat PS.

Z celkového počtu 226 bylo 162 konzultací týkajících se přímo podporovaného setkávání. Součástí podporovaného setkávání jsou:

- **informativní schůzky pro rodiče** při navázání spolupráce zaměřené na osvětlení pravidel a principů PS
- **informativní schůzka pro dítě** zaměřující se na seznámení dítěte s prostředím a s pracovníkem, jenž PS povede
- **vlastní podporované setkání rodiče s dítětem**, počet stanoven vždy dle konkrétní dohody- minimální počet jsou obvykle 3 setkání, maximální počet 8 setkání
- **pracovní konzultace** zpravidla po 3 vlastních setkáních, které jsou pro rodiče povinné a jejichž úkolem je monitorování procesu a zajištění návaznosti PS na budoucí setkávání mimo KC a **rodičovské konzultace**, které jsou dobrovolné, na vyžádání rodičů
- **závěrečné konzultace** při ukončení spolupráce

Vlastních podporovaných setkání mezi dítětem a rodičem pak bylo 60.

9.2. Charakteristika rodin

Charakteristika rodin z hlediska svazku rodičů:

- 3 rodičovské páry z nesezdaného soužití
- 8 párů rozvedených rodičů
- 4 rodiny, kde kromě rozvodu bylo přítomno domácí násilí
- 1 rodina nerozvedená, kdy muž ve vazbě za domácí násilí
- 1 rodina nerozvedená, kdy má žena podezření, že prarodiče z otcovi strany syna týrají

V 15 případech měli rodiče společně pouze 1 dítě. 2 páry rodičů měli společně dvě děti, a to v prvním případě ze skupiny rozvedených rodičů- syna a dceru a ze skupiny rozvedených rodičů, kde bylo přítomno domácí násilí- dvě dcery.

Ve všech případech se jednalo o setkávání dítěte s otcem, což dle mého názoru odráží skutečnost, že přes 90% dětí je po rozvodu svěřováno matce.

Setkávání matky s dítětem v daném období žádná neprobíhala, i když se o dvou podporovaných setkání uvažovalo. Prvním případě měla o PS mezi matkou a dítětem zájem babička, která měla v pěstounské péči vnučku, která byla matce odebrána kvůli zanedbávání péče v souvislosti s užíváním drog. Matka, ač měla sjednaný termín, se na sjednanou informativní schůzky bez omluvy nedostavila. V druhém případě měl o PS mezi dítětem a matkou zájem otec, kterému byl svěřen syn na základě podezření na zanedbávání a týrání syna ze strany matky. V tomto případě začal styk mezi matkou a synem fungovat bez asistence KC.

9.3. Příčiny indikace PS v souvislosti s charakteristikou rodiny

Obecně lze říci, že důvodem podporovaných setkávání je nefungující vztah mezi dítětem a rodičem, přičemž rodič má o kontakt s dítětem zájem. Otázkou je, proč tento

vztah nefunguje. Na tuto otázku odpovídá následující přehled. Příčiny nefungujícího vztahu korespondují z velké části s uvedenými charakteristikami rodin a to takto:

- ✓ **A) Dítě a rodič nemají navázaný vztah** počet případů
- A1) nikdy se neviděli - děti z nesezdaného soužití 3
 - A2) dítě bylo příliš malé, když rodič odešel- rozvedená rodina 1
- ✓ **B) Vztah mezi dítětem a rodičem je narušen**
- B1) vlivem konfliktů mezi rodiči – rozvedení rodiče 7
 - B2) vlivem negativní zkušenosti dítěte s rodičem- rozvedení (d.násilí) 1
- ✓ **C) Obavy ze setkání kvůli násilnému chování rodiče**
- v těchto případech byl vztah mezi dítětem a rodičem fungující a setkání bylo vhodné monitorovat z důvodu výše uvedené skutečnosti 5

Tabulka č. 6: Přehled konzultací s klienty PS (za období 1.1.2008-12.2.2010)

Příčina PS	Věk dítěte	Celkový počet konzultací	Vlastní PS (rodič+dítě)	Konzultace s rodičem	Konzultace s dítětem
B1	10	8	3	4	1
B1 *	6	17	5	11	1
B1	4	7	4	2	1
B1	4	15	3	9	3
C	2	9	3	5	1
B1	5, 3	28	8	15	5
B2 *	10	31	11	8	12
A1	2	4	1	2	1
B1 *	11	16	1	6	9
A1	6	11	4	6	1
B1	8	8	4	3	1
C	9,7	10	2	5	3
C	7	7	2	4	1
C	2	10	4	5	1
B1 *	9	41	4	31	6
A1	12	3	1	2	0
C *	6	9	0	7	2

Zdroj:vlastní výzkum

* Spolupráce před zahájením PS

Z tabulky vyplývá, že nejvíce konzultací- přes 25 konzultací- proběhlo ve třech případech, kdy byl vzájemný vztah mezi dítětem a rodičem narušen- jednou vlivem negativní zkušenosti dítěte s rodičem (jediný případ ze souboru), kdy pak počet konzultací se samotným dítětem byl nejvyšší a dvakrát vlivem konfliktů mezi rodiči, v těchto případech bylo více konzultováno s rodiči. Krizové centrum tak reflektuje potřebu přizpůsobovat zaměření konzultací na jednotlivé členy rodiny, které je vhodné a nutné podpořit (vzhledem ke konkrétní rodinné situaci) pro budoucí fungování vztahu mezi nerezidenčním rodičem a dítětem.

Výše uvedené případy se jeví vztahově jako nejvíce problematické, a proto s nimi byla spolupráce nejintenzivnější.

9.4. Faktory ovlivňující vztah dítěte s rodičem

9.4.1. Postoj rezidenčního rodiče ke styku dítěte s druhým rodičem

V případech, kdy rezidenční rodič zjevně bránil styku (v několika případech uloženy pokuty soudem, jedenkrát uložen podmíněčný trest odnětí svobody), se vztah dítěte s nerezidenčním rodičem navazoval velmi obtížně.

Bránění v kontaktu bývá častěji spíše latentní, kdy rezidenční rodič verbálně prezentuje, že je pro spolupráci a že je proti setkávání dítěte s druhým rodičem nic nenamítá. Důvody, proč styk nefunguje vidí zejména u druhého rodiče. Prakticky však klade setkávání a fungování vztahu překážky.

Výmluvné je například sdělení pětiletého chlapce v situaci, kdy mu otec na PS dával dárek: „Ale my jsme se s maminkou domluvili, že si od toho chlapa nic nevezmeme.“ Před příchodem otce do herny tentýž chlapec: „Zase přijde ten debil?“

Postoje rodičů vždy ovlivňují postoje samotného dítěte, což názorně dokresluje případ, kdy dcera odmítala otce se slovy: „Vím, že mě má rád, ale já jeho ne, protože ubližoval mamince!“ Tato dcera první tři konzultace s otcem vůbec nekomunikovala,

popřípadě negovala vše, co otec řekl. Obrat nastal, když přišla matka s tím, že si uvědomila, že pro dítě je důležitý kladný vztah k oběma rodičům a sama začala otce v komunikaci s dcerou podporovat, což se začalo postupně projevovat i ve vztahu dcera- otec. Rezidenční rodič na své dítě přenáší (ať již vědomě či nevědomě) své emoce, obavy a nejistoty, jež se pak projevují ve vztahu dítěte k nerezidenčnímu rodiči.

Zajímavé je zjištění, že ve 3 třech případech, a to konkrétně u rodičů, kdy by se mohlo zdát případné bránění v kontaktu, zavržení či skutečné obavy ze strany dítěte oprávněné (z důvodu domácího násilí), měly děti k otcům kladný a funkční vztah a setkání mezi rodičem a dítětem mohlo probíhat téměř bez intervence pracovníka.

9.4.2. Konflikty mezi rodiči

Konflikty mezi rodiči vždy určitým způsobem ovlivňovaly dítě a jeho fungování s druhým rodičem. Rozdíl byl v tom, zda se tento konflikt dokázal udržet pouze mezi dospělými nebo zda byl prezentován před dětmi a následně i na ně přenášen.

Nejvíce negativní vliv konfliktu mezi rodiči přenesený na dítě měl případ, kdy se syn při individuálním rozhovoru, proč se s otcem nechce vídat, naprosto shodoval v obsahu sdělení, ale i ve slovních obratech a volených výrazech, někdy i v paraverbálních projevech, s tím, co nezávisle sdělovala matka v konzultacích, u nichž nebyl syn přítomen. Ve většině to byly skutečnosti, které by syn, ze své pozice dítěte, neměl řešit. V důsledku tohoto byl syn tlačěn do situace, kdy musí volit mezi otcem a matkou. A volil matku, která se zdá slabší a zranitelnější. To se také projevilo v tom, že byt' byl syn na počátku spolupráce u otce v péči, postupnými manipulacemi se vrátil k matce, aby jí chránil. Z testu Mádrové (Test zachycující citové vazby dítěte), v době, kdy byl u otce, jasně vyplynulo, že syn má bližší vztah k otci (př. tato osoba je na mě velmi hodná, s touto osobou si skutečně rozumíme, této osobě se svěřuji s tím, co se mi přihodilo,...) než k matce (tato osoba často vyvolává hádky, tato osoba si se mnou nechce hrát, když já bych chtěl, tato osoba je na mě někdy nespravedlivá,...). Matka na situaci, kdy byl syn v péči otce reagovala tak, že syna nedokáže vídat, když nebude v její péči (uváděno i v dopisech synovi- aby byl s ní, jinak se neuvidí). Přibližně po

roce, za měsíc, kdy byl syn v péči matky, odmítal styk s otcem. Kontakt s otcem při PS však byl bezproblémový, dynamický a přátelský, dokud nepřišla řeč na to, kdy se potkají mimo KC. Syn hledal vyhýbavé odpovědi a sám v jiném kontextu svoji situaci popsal, že si připadá, jako by měl boty, které jdou každá jiným směrem, jako by se měl rozpůlit. Řešení by viděl v naklonování své osoby. Toto vyjádření mi přijde velmi výstižné, ale jeho řešení je bohužel nereálné. Bylo by vhodné, aby si rodiče uvědomili, zejména matka, jak se syn asi cítí. Matka však v danou chvíli neměla náhled na danou situaci a ani motivaci současný stav měnit.

Typický byl v případech konfliktu rodičů příklon dítěte na stranu rodiče, u kterého bylo v péči a na kterém je i existenčně závislejší.

9.4.3. Funkčnost komunikace mezi rodiči

Společným jmenovatelem uvedených oblastí a tedy všech zkoumaných případů je nefunkční komunikace mezi rodiči, která se liší u jednotlivých případů ve své intenzitě.

Míra funkčnosti komunikace mezi rodiči ovlivňuje vývoj a úspěšnost navázání či obnovení vztahu mezi rodičem a dítětem nejen v rámci podporovaných setkávání, ale i výhledově predikuje realizování styku mimo KC.

9.4.4. Zjevná negativní zkušenost dítěte s rodičem

V řadě případů děti při seznamovací konzultaci, ale i při vlastním setkání uváděly negativní vlastnosti druhého rodiče, někdy rodiče přímo konfrontovaly, ale nedá se s určitostí posoudit, zda a do jaké míry to byly argumenty přijaté od rezidenčního rodiče a do jaké míry se zakládaly na přímé zkušenosti dítěte.

Jeden případ se však týkal zjevné negativní zkušenosti dítěte s otcem, neboť nevhodný přístup k synovi byl přítomen i při vlastních podporovaných setkávání. Otec se vůči synovi projevoval ambivalentně, na jedné straně ho oceňoval, projevoval náklonnost, na straně druhého devalvoval a bagatelizoval synovo sdělení. Pro syna pak

bylo obtížné orientovat se v protichůdných projevech otce, což zvyšovalo jeho emoční nejistotu a napětí.

9.5. Způsob ukončení spolupráce

Rozsah spolupráce je stanoven od 3 – 8 vlastních podporovaných setkání, vždy dle konkrétní situace a dohody. Způsob ukončení spolupráce při PS lze dle výsledků analýzy rozdělit do třech oblastí.

9.5.1. Ukončení po prvním setkání

Ve dvou případech bylo první setkání zároveň tím posledním.

Syn (10 let) z rozvedeného manželství silně neguje svého otce. Dle soudní znalkyně není příčinou konflikt mezi ním a otcem, ale neskrytý konflikt mezi dospělými. Znalkyně poukazuje na výchovnou chybu matky spočívající v tom, že nechala na dítěti rozhodovací pravomoc ohledně kontaktu s otcem. V současné době je vztah natolik vážně narušen, že bude nutno dlouhodobě a citlivě přistupovat, aby byl vztah navázán, zda to vůbec bude možné.

Na informativní schůzce otec sděluje, že je zde poprvé a naposled, že je unaven tím neustálým přetahováním, která má dle něj i na syna negativní vliv. Chce se s ním pouze rozloučit a říct mu, že ho má rád a že k němu může kdykoliv přijet.

Dcera (14 let) z nesezdaného soužití, otce nikdy neviděla a vídat se s ním nechce. Dle ní a matky nejevil otec do současné doby zájem. Otec sděluje, že mu bylo v kontaktech bráněno, že psal dopisy, které dcera nikdy nedostala. Otec pojal první setkání jako seznamovací, poté respektoval přání dcery a další setkávání nevyžadoval. Také sdělil, že ho může dcera kdykoliv kontaktovat a že je rád, že jí poznal. Dcera tak mohla prožít, že má otec o ní zájem a že respektoval její přání.

Domnívám se, že otcem sdělená skutečnost směrem k dítěti: mám tě rád a můžeš mě kdykoliv kontaktovat, je velmi důležitá a je dobře, že zazněla. Zároveň toto sdělení ubírá napětí a nese velkou míru pochopení ze strany rodiče k současným možnostem dítěte.

9.5.2. Předčasné ukončení

Ve 4 případech byla spolupráce předčasně ukončena.

Jedním důvodem byla dohoda mezi rodiči, že by rádi podporované setkávání v KC ukončili. Nastala u totiž nich nová skutečnost- zlepšila se jejich vzájemná komunikace. Při setkávání otce s dcerou jsou ochotni vzájemně spolupracovat, což bude mít dle nich na dceru pozitivní vliv. Matka uvedla, že když dcera uvidí, že funguje komunikace mezi rodiči, bude to pro ní nová zkušenost, která pomůže ovlivnit i její vztah k otci. Tento nový postoj rodičů se odrazil i v průběhu společné konzultace (rodiče+ dcera).

Na základě žádosti rodičů a vzhledem k výše uvedené skutečnosti bylo tímto dohodou všech zúčastněných stran podporované setkávání ukončeno. Pracovník KC tento postup podpořil, protože dle něj je přirozenější, aby setkávání mezi otcem a dcerou probíhalo mimo instituce, na základě společné komunikace a jednotného postupu rodičů. Ve výše uvedeném případě vztah mezi otcem a dcerou nefungoval vlivem konfliktů mezi rodiči, který se zdál být tímto jednotným přístupem vyřešen.

Další PS bylo předčasně ukončeno (po dvou vlastních setkání) na základě rozhodnutí otce se svých dcer vzdát. Do KC poslal dopis, kde tuto skutečnost sděloval. Vztah mezi ním a dcerami byl vytvořen, dcery se v průběhu konzultace snažily o jeho pozornost a zapojovaly ho do hry. V KC setkávání probíhalo za účelem monitorování vztahu, protože otec byl propuštěn z výkonu trestu za majetkovou trestnou činnost a za napadení matky dětí. Na základě tohoto dopisu byla otci nabídnuta individuální konzultace, kterou on však odmítl. Tímto jeho činem se možná potvrzovalo tvrzení matky, která byla přesvědčena, že bývalému manželovi nejde ani tak o kontakt s dcerami jako o kontakt s ní, jež se v rámci PS neuskutečňoval, proto otec přerušil spolupráci. Následně se zjistilo, že otec vzal své rozhodnutí zpět a soud rozhodl, že kontakt s dcerami může probíhat dle předešlé úpravy tedy 1x za 14 dní na víkend, což se jevilo nejen matce, ale i pracovníkům KC vzhledem k otcovu chování a jeho trestné minulosti jako neuvážené a ve své podstatě i ohrožující děti. Nejen v tom smyslu, že děti byly konfrontovány s tím, že tatínek už nepříjde, ale také, že se nedalo odhadnout,

jak se bude otec k dětem chovat, neboť se současně na policii prošetřovalo složení bílého prášku, jež matka našla ve věcech, které otec dcerám poslal ale i jiný trestný čin, za který by měl být odsouzen. KC vyjádřilo matce podporu k postupu, který by změnil rozsudek a napomohl k adekvátní ochraně dětí. Otec si pro dcery nakonec nepřijel, protože nastoupil do výkonu trestu. V tomto případě by bylo opravdu vhodné vypracovat soudně znalecké posudky na osobnost otce.

Třetí předčasně ukončené setkávání bylo setkávání otce s dcerou, které bylo vhodné monitorovat z důvodu předcházejícího násilného jednání otce vůči matce a její nové rodině. V tomto případě byl blízký vztah mezi otcem a dcerou vytvořen, otec jevil o dceru aktivní zájem, při činnosti vycházel z jejích potřeb a dokázal jí zapojit do společných aktivit. Matka však (po dvou vlastních setkání) spolupráci ukončila, protože jí prý začal otec dítěte vyhrožovat sms zprávami a z toho důvodu se bojí s dcerou přijít. Na otce podá trestní oznámení.

Čtvrtý případ byl jediným případem, kdy neproběhlo vlastní setkání dítěte s rodičem, ale pouze informativní schůzka s otcem. Jednalo se o případ, kdy matka dítěte docházela kvůli domácímu násilí a následně bylo třeba ošetřit vztah mezi otcem a synem, kdy se syn identifikoval s chováním otce vůči matce. Po propuštění muže z vazby žádala matka, aby bylo v rámci PS umožněno setkání celé rodiny. (Podmínkou propuštění z vazby byl zákaz styku mezi manželi). Na tuto variantu KC nepřistoupilo. Matka poté naplánovaná setkávání mezi otcem a synem zrušila. Otázkou je, jak se bude v této rodině situace vyvíjet a jak bude probíhat další vývoj syna, který byl přítomen brutálnímu domácímu násilí. Podmínkou řešení situace je však matčino uvědomění si závažnosti a naléhavosti situace a její ochota tuto situaci měnit. Jinak je spolupráce pro pracovníky KC nerealizovatelná.

9.5.3. Ukončení uplynutím sjednané spolupráce

9 případů bylo řádně ukončeno uplynutím sjednaných termínů. Závěrečná konzultace s těmito rodinami obsahovala shrnutí dosavadní spolupráce.

S jednou rodinou v této době spolupráce ještě probíhá.

9.6. Přehled výstupů ze spolupráce v souvislostech

Nyní uvádím přehled výstupů ze spolupráce v souvislosti s navázání vztahu (zda již při první konzultaci či v průběhu spolupráce nebo nebyl-li navázán) v souvislosti s indikací PS a způsobem ukončení. Zde je nutné vysvětlit, jaká kritéria jsem zvolila pro definování navázání vztahu:

- ✓ oční kontakt mezi rodičem a dítětem
- ✓ dítě s otcem verbálně komunikuje
- ✓ atmosféra v herně je přátelská
- ✓ pracovník KC nemusí do interakce mezi rodičem a dítětem příliš zasahovat

Tabulka č.7: Přehled výstupů ze spolupráce v souvislostech

Příčina/ Způsob ukončení	Vztah navázán při 1. PS	Vztah navázán v Průběhu PS	VÝSTUPY A ZÁVĚRY ZE SPOLUPRÁCE	
B1	9.5.3	ANO	ANO	doporučena MEDIACE
B1 *	9.5.3	NE	ANO	doporučena MEDIACE, hlavní překážkou fungování vztahu mezi rodičem a dítětem je motivace matky, otci nabídnuta otcovská skupina
B1	9.5.3	NE	ANO	na dotaz soudu odpovězeno: otec je schopen stýkat se synem bez přítomnosti dalších osob
B1	9.5.3	ANO	ANO	doporučena MEDIACE, otci nabídnuta otcovská skupina
C	9.5.3	ANO	ANO	pravidelné samostatné setkávání bez omezení podpořeno
B1	9.5.3	NE	S- ANO D- částečně	doporučena MEDIACE, hlavní překážkou motivace matky
B2 *	9.5.3	NE	NE	syna ke kontaktu nenutit, otci nabídnuta spolupráce na posílení rodičovských kompetencí
A1	9.5.3	NE	částečně	vzhledem k věku dítěte doporučen nejprve kontakt za přítomnosti matky
B1 *	9.5.1	NE	NE	matka byla upozorněna na rizika vlivu současné situace na syna a možným výchovným důsledkům
A1		NE	neverbální komunikace	spolupráce stále probíhá třeba trpělivý a citlivý přístup otce + ze strany matky je třeba vhodné přípravy a podpory syna
B1	9.5.2	NE	částečně	dohoda rodičů na spolupráci
C	9.5.2	ANO	ANO	vhodné znalecké posudky (otce)
C	9.5.2	ANO	ANO	otci nabídnuty individuální konzultace zaměřené na komunikační dovednosti
C	9.5.3	ANO	ANO	dohoda rodičů na spolupráci
B *	9.5.3	ANO	ANO	třeba trpělivý přístup otce + matka by měla syna podpořit ke kontaktu s otcem, jinak kontakty fungovat nebudou + nesdělovat negativní emoce vůči otci + individuální provázení syna psychologem – mužem
A1	9.5.1	NE	NE	otec respektoval přání dcery a další setkání nevyžadoval
C *	9.5.2	x	x	proběhla pouze informativní schůzka otce, matka odmítla spolupráci usilovalo o to, aby se v rámci PS mohla sejít s otcem o ona (soudem zakázán kontakt mezi manželi), na což KC nepřistoupilo

Zdroj: vlastní výzkum

* Spolupráce před zahájením PS, S = syn, D= dcera

9.6.1. Vztah navázán při prvním setkání

Z tabulky č.7 vyplývá, že u 7 případů byl vztah mezi otcem a dítětem navázán při prvním PS (často bezprostředně po příchodu otce do herny). Tyto případy lze rozdělit na 2 kategorie.

První kategorie, zahrnuje 3 případy, kdy PS probíhalo zejména z důvodů monitorování vztahu kvůli násilným sklonům otce. Jak již bylo naznačeno výše v kapitole 9.4.1., paradoxně u těchto případů nebyl na vztah mezi dítětem a otcem přítomen vliv negativního postoje matky k setkávání, i když by se to vzhledem k okolnostem u těchto rodin mohlo předpokládat. Zde se nabízí hypotéza, že u rodin, kde probíhalo domácí násilí, vynakládají matky úsilí na ochranu dětí, aby se o otcově chování nedozvěděly a před dětmi o otci mluví spíše pozitivně.

Do této kategorie jsem zařadila i 1 rodinu, kde probíhalo podporované setkávání kvůli podezření matky, že manželovi rodiče týrají syna, což nebylo prokázáno. Vztah mezi synem a otcem byl bezproblémový.

Druhou kategorií jsou 3 případy, kdy problematická komunikace rodičů bránila nerezidenčnímu rodiči a dítěti v přirozených kontaktech.

9.6.2. Navázání vztahu během PS

V dalších 4 případech se vztah mezi rodičem a dítětem navázal během spolupráce, komunikace mezi rodiči se jevila nadále problematickou.

Jak došlo k navázání vztahu? Postupným sbližováním, dle mého názoru zejména vlivem vhodného přístupu pracovníka, který dokázal svou intervencí přizpůsobit konkrétní situaci, ale i příčinou trpělivého a vlídného přístupu rodiče během setkání.

Nejdůležitějším prostředkem komunikace je hra, která slouží jako zdroj cenných informací i jako nástroj účinné intervence. Hra napomáhá překonávat počáteční ostych a ostražitost, uvolnit nahromaděné napětí i agresivitu.

Další technikou, která stojí za zmínku je například užití kresebné techniky Ostrova rodiny, kdy otec a syn samostatně nakreslili své ostrovy, které si pak vzájemně ukázali mohli probrat, jak kdo situaci vnímá a co by s tím šlo do budoucnosti udělat, aby se v tom ten druhý mohl cítit lépe.

V případě, když matka sdělovala, že po prvním setkání s otcem nastaly u dětí problémy – chlapec se pomočil a dcera začala mít problémy ve škole, přistoupil pracovník (kromě samostatných konzultací s dětmi) k pozvolnějšímu seznamování dětí s otcem, a to formou dopisů, kdy otec 3x dětem napsal dopis a pracovník jim ho na PS četl a společně s dětmi odpovídal. Otec sledoval dění v herně za jednocestným zrcadlem. Po přečtení třetího dopisu si pro odpověď přišel do herny a postupně opět došlo ke klasickému setkávání.

V situaci, kdy syn po celou dobu setkání nepromluvil ani slovo a otec se ho snažil rozmluvit, vyhlásil pracovník „Bobříka mlčení“, čímž zmírnil celkové napětí. Později se mezi sebou začali domlouvat nonverbálně (pískání, houkání) a začali postupně kontakt navazovat.

Hra na holčičku, která ztratila tatínka. Iniciativa samotné dcery, pomocí figurek dvě holčičky, kamarádky (jednu hrál otec, druhou dcera). Otec vystoupil z role: „A ty víš kde je?“ Dcera: „Ano, tady.“

9.6.3. Vztah nebyl navázán

Ve 3 případech nebyl vztah (dle výše zmíněného kritéria: dítě s otcem verbálně komunikuje, atmosféra v herně je přátelská, pracovník KC nemusí do interakce mezi rodičem a dítětem příliš zasahovat) v rámci PS navázán. V prvním případě dominoval nevhodný přístup otce k synovi (viz kapitola Zjevná negativní zkušenost dítěte). Další dva případy viz kapitola 9.5.1.

9.7. Efektivita a přínos podporovaných setkávání

Efektivitu podporovaných setkávání lze usuzovat z počtu navázaných vztahů mezi rodičem a dítětem během PS (což proběhlo ve 4 ze 7 případů, tj. 57%). Přínos však spatřuji i v těchto aspektech:

- zmapování celkové rodinné situace
- poskytnutí neutrálního a bezpečného prostoru pro setkání dítěte s nerezidenčním rodičem
- poskytnutí psychické podpory nejen dítěti, ale i oběma rodičům
- poskytnutí korektivní zkušenosti vzájemného nekonfliktního setkání dítěte s rodičem
- posilování motivace dítěte i rodičů k setkávání i mimo KC
- následná doporučení (nejen pro soud či OSPOD, ale i rodiče)

9.8. Shrnutí

Na tomto místě se nyní pokusím výsledky sekundární analýzy shrnout a vyvodit obecnější závěry:

- ✓ Obecně lze říci, že ve všech případech, kdy bylo setkávání rodiče s dítětem přeneseno do KC, neprobíhala funkční komunikace mezi rodiči, jinak by styk mezi dítětem a rodičem mohl probíhat bez asistence institucí.
- ✓ Klíčovým faktorem, který ovlivňuje vztah dítěte s nerezidenčním rodičem je postoj rezidenčního rodiče ke styku dítěte s druhým rodičem.
- ✓ Vztah dítěte k nerezidenčnímu rodiči dále negativně ovlivňují přetrvávající konflikty mezi rodiči.
- ✓ Je nutné rozlišovat úroveň fungování nerezidenční rodič – dítě a rodič – rodič.
- ✓ Setkávání dítěte s rodičem může fungovat jen za předpokladu, že jsou pro ně oba rodiče motivováni, hodnotí toto setkání jako prospěšné pro dítě, jsou ochotni se mu přizpůsobit a dodržují dohodnutá pravidla.

- ✓ U rodin, kde probíhalo domácí násilí, nebyl přítomen vliv negativního postoje matky na vztah mezi dítětem a otcem, i když by se to v těchto případech dalo předpokládat. Zde se nabízí hypotéza, že matky před dětmi o otci nemluví špatně, snaží se dítě především ochránit a některé skutečnosti raději před dětmi zamlčují, aby dítěti zachovaly pozitivní obraz otce.
- ✓ Ve třech případech styk mezi dítětem a rodičem nefungoval vlivem zjevných negativních příčin na straně otce.
- ✓ Ve čtyřech případech by se dalo klasifikovat popouzení ze strany matky.
- ✓ Předem nelze usuzovat, jak se bude vztah mezi dítětem a rodičem vyvíjet.
- ✓ Každá rodina je specifická a vyžaduje individuální přístup.

10. Diskuse

Na základě svého výzkumu jsem nedospěla k ucelenějším, zobecňujícím závěrům a shoduji si tak s názorem Sakaře (2008) ze Spondey, která také PS poskytuje, že **výsledkem pátrání při práci s rodinnou asi nikdy nebude jednoznačná a přesně definovaná charakteristika klientů či i strukturovaný a rutinně aplikovatelný postup nebo metoda intervence.** Každá rodina má totiž svou osobitou historii a její jednotliví členové své názory a přesvědčení spojené s rozvodem a představou porozvodového fungování. Nezbyvá než setrvat u soustavného hledání a pochybování, které doprovází opravdové bytí s klienty a jejich specifickou rodinnou situací.

Pro obnovení či navázání kontaktu a vztahu mezi dítětem a nerezidenčním rodičem se jako velmi důležitá jeví práce na posílení motivace rezidenčního rodiče k tomuto kontaktu, neboť jeho postoj ke styku dítěte s nerezidenčním rodičem je klíčový. Pracovníci KC tuto potřebu reflektují a snaží se do podporovaných setkávání začlenit v případě potřeby i individuální konzultace s rezidenčním rodičem zaměřené na zmapování jeho postoje a posílení motivace k setkávání dítěte s druhým rodičem. Na pravidelném intervizním setkání (které jsou dle mého názoru velmi přínosné) dospěli pracovníci k názoru, že s rezidenčním rodičem je vhodné pracovat obezřetně, s respektem, jemně a citlivě, neboť **rezidenční rodič je zpravidla ten, kdo se může cítit ve své pozici ohrožen. Je třeba najít individuální klíč, který rodiče pomůže přesměrovat i na jiné oblasti života a zároveň posílí jeho individuální nepostradatelnost v péči o dítě.**

Soudce Pavlát (2008) nahlíží na styk dítěte s rodičem po rozvodu takto: pokud chce mít otec (nerezidenční rodič) fungující vztah s dítětem, je třeba dobře vycházet s matkou (rezidenčním rodičem). Toto se týká spíše prevence soudních sporů o děti. Na podporovaná setkávání však přicházejí rodiče, kteří mají za sebou řadu soudních stání ohledně styku dítěte s rodičem a dobře spolu nevycházejí. **Cílem pracovníků KC je pak kromě mapování situace a posilování vztahu dítěte a nerezidenčního rodiče obnovit**

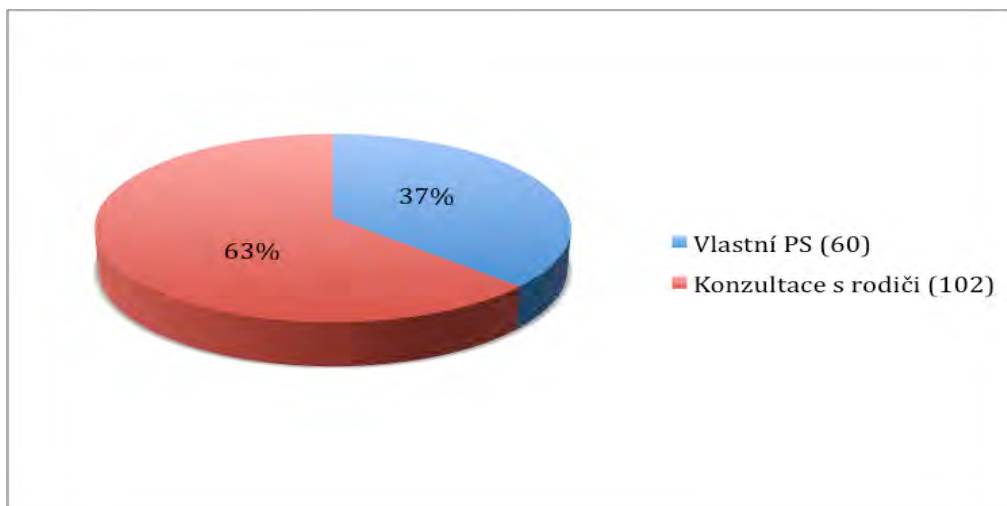
konstruktivní komunikaci rodičů ohledně budoucího realizování a fungování styku dítěte s druhým rodičem.

V některých případech doporučuje KC možnosti **mediace vedené profesionálními mediátory**, v rámci které by se rodiče na pravidlech a jejich dodržování vzájemně dohodli, neboť mediační dohodu lze považovat pro rodičovské fungování za příznivější než doporučení odborníka, které mohou nemotivovaného rodiče posilovat v jeho odporu.

Další variantou pomoci ke zlepšení stávající situace je nabídka možnosti účasti na tzv. **otcovské skupině**, jež se zaměřuje na posílení rodičovských kompetencí a komunikačních dovedností otců.

Skutečnost, že **pro fungování vztahu nerezidenčního rodiče s dítětem je nosná spolupráce a vzájemná komunikace rodičů** a je proto nutné tuto oblast v rámci PS podpořit, názorně dokresluje následující graf č. 1. Počet konzultací s rodiči je poměrně vyšší než počet vlastních setkání dítěte s rodičem.

Graf č. 1: Počet vlastních setkání a konzultací s rodiči v rámci PS



Zdroj: Vlastní výzkum

11. Závěr

„Podporovaná setkávání jako most mezi rodičem a dítětem“

Rozpad rodiny je náročnou životní situací nejenom pro dospělé, ale zejména pro jejich děti. Rozvod pro dítě představuje především odloučení od jednoho rodiče, a tím i ztrátu rodinné soudržnosti.

Potřebou a právem dítěte jsou pravidelné osobní kontakty s oběma rodiči i po rozvodu. V případech, kdy tento kontakt nefunguje mohou intervenovat kromě Orgánu sociálně právní ochrany dětí a soudu, i odborná psychologická pracoviště. V Českých Budějovicích je to např. Krizové centrum pro děti a rodinu, které v této problematice poskytuje tzv. podporovaná setkávání, jejichž obecným cílem je obnovení, navázání či prohloubení vzájemnému vztahu mezi dítětem a rodičem, se kterým po rozvodu nesdílí společnou domácnost a se kterým z nějakého důvodu tento kontakt nefunguje.

Ve své práci jsem se snažila metodou sekundární analýzy dat charakterizovat rodiny, jež od 1.1. 2008 – 28.2. 2010 podporovaná setkávání v Krizovém centru absolvovaly a zmapovat odbornou činnost Krizového centra v rámci podporovaných setkávání s cílem zachytit některé faktory, jež vztah mezi dítětem a nerezidenčním rodičem ovlivňují.

Z výzkumu vyplynulo, že ve většině případů se primárně nejevil problematický vztah dítěte s nerezidenčním rodičem, ale byla spíše problematická komunikace mezi rodiči, která bránila přirozeným kontaktům druhého rodiče s dítětem.

Na vztah dítěte a nerezidenčního rodiče má rozhodující vliv postoj rezidenčního rodiče ke styku dítěte s druhým rodičem. Proto je třeba se v rámci PS zaměřovat kromě vztahu nerezidenční rodič – dítě i na postoj rezidenčního rodiče a posílení jeho motivace k setkávání dítěte s druhým rodičem obecně. Pracovníci Krizového centra vnímají tuto potřebu a v indikovaných případech rozšiřují podporované setkávání o individuální konzultace s nerezidenčním rodičem zaměřené na tuto oblast.

Samostatnou skupinu tvořily rodiny, kde kontakt rodiče s dítětem nemohl fungovat vlivem násilných sklonů otce, přičemž kladný vztah dítěte k otci byl zachován. Zde se nabízí hypotéza, že v těchto případech se snaží matky děti před negativními skutečnostmi ochránit, nemluví před dětmi o otcově chování ani o svých případných obavách.

Jelikož o podporovaných setkávání není doposud v odborné veřejnosti uceleně pojednáno, může sloužit tato má práce jako jakýsi odrazový můstek. Krizové centrum pro děti a rodinu jí má v plánu využít, rozšířit a dále publikovat.

12. Seznam použitých zdrojů

1. BAKALÁŘ, E: *Průvodce otčovstvím aneb Bez otce se nedá (dobře) žít*, 1. vyd., Praha : Vyšehrad, 2002, ISBN 80-7021-605-0.
2. BAKALÁŘ, E.: *Rozvodová tematika a moderní psychologie*, 1.vyd., Praha: Nakladatelství Karolinum, 2006, ISBN 80-246-1089-2.
3. BAKALÁŘ, E a kol.: *Průvodce rozvodem pro všechny zúčastněné*, 1.vyd., Praha: Lidové noviny, 1996, ISBN 80-7106-157-3.
4. COLOROSOVÁ, B.: *Krizové situace v rodině*, 1.vyd. Euromedia Group, k.s. – Ikar: Praha, 2008, ISBN 978-80-249-1027-7.
5. DUDOVÁ, R., HASTRMANOVÁ, Š.: *Sociologická studie, otcové, matky a porozvodová péče o děti*, 1.vyd., Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2007, ISBN 978-80-7330-124-8.
6. DUNOVSKÝ, J. a kol.: *Sociální pediatrie. Vybrané kapitoly*. 1.vyd., Praha Grada Publishing, 1999, ISBN 80-7169-254-9.
7. DYTRYCH, Z., SCHULLER, V., PROKOPEC, J., MATĚJČEK, Z: *Porozvodová adaptace a možnosti jejího ovlivňování*, Praha, MPSV ČR, 1986.
8. FERENČÍK, J.: *Úvod do metodologie psychologického výzkumu, Jak zkoumat lidskou duši*, 1.vyd., Praha: Portál, 2000.
9. ELLIOTT, J., PLACE, M.: *Dítě v nesnázích; Prevence, příčiny, terapie*, 1.vyd., Grada Publishing, spol. s.r.o., 2002, ISBN 80-247-0182-0.
10. GARDNER, R. A. *Rozvod a čo ďalej*, Martin: Osveta, 1991, ISBN 80-217-0328-8.
11. GJURIČOVÁ, Š.: Syndrom zavrženého rodiče? In *Právo a rodina*, 7/10, 2005. Linde.
12. HARTL, P., HARTLOVÁ, H.: *Psychologický slovník*, 1.vyd., Praha: Portál, 2007, ISBN 80-7178-303-X.
13. HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z: *České rodinné právo*, 3.vyd., Brno: Masarykova univerzita a nakladatelství Doplněk, 1998, ISBN 80- 210-3974-4.
14. JONÁKOVÁ, I.: Kritéria svěření nezletilého dítěte do výchovy, in *Právo a rodina*, 4/10, 2008. Linde, ISSN 1212-866X.

15. KALHOTKOVÁ, D.: *Adaptace rodin na porozvodovou situace a její zvládání dětmi*, 1. vyd., Brno, 2006, diplomová práce,
16. KUNDRÁTOVÁ, I.: Porušování práv jednotlivých členů rodiny v době rozvodu a po něm, in *Revers*, České Budějovice: Jihočeská rozvojová, 2009.
17. LANGHANSOVÁ, H: *Děti jako svědci domácího násilí- svěroání do výchovy a úprava styku s násilným rodičem*, Liga lidských práv, srpen, 2007.
18. MATĚJČEK, Z: *Co děti nejvíce potřebují*, 3.vyd., Praha: Portál, 2007, ISBN 978-80-7367-272-0.
19. MATĚJČEK, Z.: *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. Praha, SPN, 1992.
20. MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z.: *Krizové situace očima dítěte*, 1:vyd., Praha: Grada Publishing, 2002, ISBN 80-247-0332-7.
21. MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z.: *Přestáváte být manžely, ale zůstáváte rodiči*, Jinočany, H+H, 1992.
22. MATOUŠEK, O.: *Rodina jako instituce a vztahová síť*, 1.vyd., Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2003, ISBN 80-86429-19-9.
23. NOVÁK, T., PRŮCHOVÁ, B.: *Předrozvodové a rozvodové poradenství*, 1.vyd., Praha: Grada publishing, 2007, ISBN 978-80-247-1449-3.
24. PAVLÁT, J., Š USTA, M.: Děti v rodičovských a soudních sporech, in *Československá psychologie*, 2008/roč. 52,č. 5, ISSN 0009-062X.
25. PLAŇAVA, I.: *Jak se nerozvádět*, 1.vyd., Praha: Grada, 1994, ISBN 80-7169-129-1.
26. PLAŇAVA, I.: *Manželství a rodiny: struktura, dynamika, komunikace*, 1.vyd., Brno: Doplněk, 2000, ISBN 80-7239-039-2.
27. PRŮCHOVÁ, B.: *Slušný rozvod*, 1.vyd., Brno: Era, 2002, ISBN 80-86517-25-X.
28. RAMEŠOVÁ, M.: Rozvodové a porozvodové spory rodičů o setkávání s dětmi, in *Sborník k 10. Výročí založení organizace*, Spondea, Brno, 2008.
29. SAKAŘ, P.: Role krizových center pro děti a dospívající při řešení opatrovnícký sporů, in *Sborník k 10. Výročí založení organizace*, Spondea, Brno, 2008.
30. SMITH, H.: *Děti a rozvod*, 1.vyd. Portál: Praha, 2004, ISBN 80-7178-906-2.

31. SOBOTKOVÁ, I.: *Psychologie rodiny*, 1.vyd., Praha: Portál, 2002, ISBN 80-7178-559-8.
32. ŠMOLKA P., MACH, J.: *Manželská a rodinná trápení z pohledu právníka a psychologa*, 1.vyd., Portál, s.r.o. Praha 2008, ISBN 978-80-7367-448-9
33. TEYBER, E.: *Děti a rozvod*, 1vyd. Návrat domů: Praha,2007, ISBN 978-80-7255-163-7.
34. TRNKA, V.: *Děti a rozvody, studie o adaptovanosti dětí z rozvrácených rodin*, 1.vyd. Avicenum: Praha, 1974.
35. VYMĚTAL, J.: *Úzkost a strach u dětí*, 1.vyd. Portál. Praha, 2004, ISBN 80-7178-830-9.
36. WARSHAK, R.-A.: *Revoluce v porozvodové péči*, 1.vyd. Portál: Praha, 1996, ISBN 80-71780-89-8
37. WARSHAK, R.-A.: *Rozvodové jedy*, 1.vyd. Praha: Triton, 2003, ISBN 97-88-0725-443-94
38. KAHÁNKOVÁ, J., KOTRLOVÁ, J.: *Syndrom zavrženého/odcizeného rodiče/dítěte z pohledu různých oblastí psychologické praxe*, dostupné z: <http://cmps.ecn.cz/?page=ekpsy-rodic>
39. Výroční zpráva: Krizové centrum v Jihočeském kraji, o.s., 2008
40. Úmluva o právech dítěte, č.104/1991 Sb., v platném znění
41. Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, v platném znění
42. Zákon č. 140/ 1961 Sb., trestní zákon, v platném znění
43. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, v platném znění

13. Klíčová slova

Rozvod

Podporovaná setkávání

Rezidenční rodič

Nerezidenční rodič

Vztah dítěte a nerezidenčního rodiče

14. Přílohy

Příloha 1: Leták Krizového centra – Rozvod a děti

Příloha 2: Leták Krizového centra – Podporovaná sektávání

Příloha 3: Informace pro klienty PS

Příloha 4: Diagnosticko- terapeutická místnost - foto

Příloha 1: Leták Krizového centra – Rozvod a děti

ROZVOD A DĚTI

Rozvodem by měl končit hluboký a trvalý rozvrat manželství poté, co selhaly všechny cesty k vyřešení základních konfliktů.



Někteří rodiče řeší otázku: „Máme spolu zůstat kvůli dětem?“ Na tuto otázku neexistuje univerzální odpověď. Výzkumy však ukazují, že se děti lépe adaptují v prostředí dobře fungující rozvedené rodiny, než v konfliktním manželství.

MOŽNÉ OTÁZKY DĚTI

- „Má mě máma (táta) ještě rád(a)?“
- „Budu se vídat s babičkou a s dědou?“
- „Kdy se zas uvidím s druhým rodičem?“
- „Kdo se o mně bude starat, až budu nemocný(á)?“

Starší děti se budou ptát na důvody rozvodu.

Pokud se děti na nic neptají, a přesto je na nich vidět, že je něco trápí, měli by začít rodiče.

MOŽNÉ PROJEVY DĚTI

- hněv, podrážděnost
- smutek, pláčivost
- strach z odloučení (když mě opustil jeden rodič, může i druhý)
- popírání reality
- snaha sblížit rodiče (když onemocním, začnu zlobit, rodiče se dají znovu dohromady)
- pocity viny (rozešli se, protože jsem nebyl(a) hodný(á))



PŘESTÁVÁTE BÝT MANŽELI, ALE ZŮSTÁVATE RODIČI

Co předurčuje, jak se dítě s rozvodem vyrovná:

- intenzita a přetrvávání nepřátelství mezi rodiči
- ztráta kontaktu s druhým rodičem
- pocit dítěte, že se musí postavit na stranu jednoho rodiče
- postavení dítěte do role dospělého

Co dělat a co nedělat:

- ✓ Zabraňte pokračování nepřátelství
- ✓ Dítě nepodplácejte a nekupujte si ho
- ✓ Nedělejte z dítěte obranný ani útočný nástroj
- ✓ Dítě nenavádějte a nepoužívejte proti druhému rodiči
- ✓ Zachovávejte dítěti příznivý obraz obou rodičů
- ✓ Domluvte se s druhým rodičem na optimálních podmínkách vzájemných porozvodových kontaktů
- ✓ Pracujte na své duševní kondici a rovnováze



Krizové centrum pro děti a rodinu v Jihočeském kraji, o. s.

Příloha 2: Leták Krizového centra – Podporovaná setkávání



KRIZOVÉ CENTRUM PRO DĚTI A RODINU



PODPOROVANÁ SETKÁVÁNÍ

Setkávání dítěte s rodičem, se kterým po rozvodu nesdílí domácnost. Cílem je umožnit navázání, obnovení či prohloubení vzájemného vztahu mezi rodičem a dítětem.

Podporovaná setkávání probíhají na základě:

- žádosti rodičů
- žádosti orgánů sociálně právní ochrany dětí
- rozhodnutí soudů

Podporovaná setkávání jsou realizována v těchto případech:

- při narušeném či nevytvořeném vzájemném vztahu mezi dítětem a rodičem
- odmítá-li dítě rodiče
- při nízké věku dítěte

Součástí podporovaných setkávání jsou:

- individuální konzultace s každým rodičem zvlášť před vlastním zahájením podporovaných setkávání
- 8 vlastních podporovaných setkání
- pracovní konzultace (povinné, po 3-5 setkáních) a rodičovské konzultace (dobrovolné)

Kontaktní telefon: 337 410 844

Adresa: Nerudova 2685/53a
České Budějovice

Doba trvání: 60 minut
Vyhrazené dny: úterý a středa (14:00 - 17:00)

Krizové centrum pro děti a rodinu realizuje podporovaná setkávání pouze tehdy, je-li to v zájmu dítěte.

Jihočeský kraj

MP
SV

Česká
Správa
justice

Příloha č. 3: Informace pro klienty podporovaného setkávání (dále jen PS)

- 1) Pracovníci Krizového centra (dále jen KC) jsou povinni zachovávat **mlčenlivost** o všech skutečnostech, s nimiž přijdou v souvislosti s výkonem svého povolání do styku s výjimkou skutečností, jež ze zákona podléhají oznamovací povinnosti (tj. závažné trestné činy – např. pohlavní zneužívání, ublížení na zdraví, vražda apod.).
- 2) KC je podle zákona č. 359/99 sb., O sociálně právní ochraně dětí povinno v případě potřeby **poskytnout informace** soudu, policii ČR, krajskému či obecnímu úřadu péče o dítě (OSPOD).
- 3) **Počet PS** je předem stanoven na **3-8 setkání. První setkání je informační, poslední je vyhrazena pro stanovení pravidel pro další setkávání mimo KC.**
- 4) PS trvá **60 minut**.
- 5) Vyhrazené dny: **úterý, středa od 14.00 do 17.00 hodin**. V období prázdnin je tato doba upravena - provozní doba KC je do 15.00 hodin.
- 6) Na PS je potřeba dostavit se **včas**. V případě zpoždění přesahujícího 15 minut, má pracovník KC právo jej **zrušit**. Jsou-li sjednány další termíny PS a jedna ze stran se bez omluvy na jeden nedostaví, bude tato skutečnost neprodleně **ohlášena na orgán SPOD** (Odbor péče o dítě na městském úřadě) **či soudu**. V tomto případě nebude poskytnut náhradní termín a bude to považováno jako hrubé porušení pravidel PS.
- 7) Věk dětí pro PS je **od 3 do 13 let věku**.
- 8) O průběhu PS je veden **osobní spis** – vždy na jméno dítěte. Jeho obsahem jsou základní údaje: jméno(dítěte, rodiče u kterého je dítě v péči a rodiče, který se s dítětem setkává v rámci PS), věk jmenovaných, kontaktní údaje, podepsaná smlouva a kopie soudního rozhodnutí...
- 9) Dále osobní spis obsahuje závěry z Pracovní a Rodičovské konzultace (popis níže).
- 10) Není možné k PS přizvat další osoby blízké.
- 11) **Po ukončení PS** (max. 8 setkání) **mohou** rodiče i dítě **využít služeb KC**. Tyto jim bude poskytovat **jíný pracovník KC**, který nebyl odpovědný za vedení a průběh PS.
- 12) **Klienti nemohou souběžně s PS užívat jiné služby KC**, které nejsou součástí PS.
- 13) KC umožní ještě **další setkávání** (po vyčerpání základních 10 setkání) - **maximálně 5 PS – na písemnou žádost klienta** a to pouze v zájmu dítěte. Tato služba již bude hrazena (200 Kč/PS) rodičem, který o další PS písemně požádal.
- 14) Přístup k osobním údajům mají pouze odborní zaměstnanci KC. Dokumentace je chráněna před přístupem neoprávněných osob.
- 15) Provozní řád, Požární a poplachová směrnice a Evakuační plán KC jsou k dispozici v čekárně a chodbě KC.

Průběh PS:

- 1) Na počátku spolupráce (1 setkání) je uzavřena vždy **písemná smlouva**. Ta obsahuje strany, harmonogram, zvláštnosti dítěte – fobie, chování, zvyky; zdravotní komplikace, změny...které pracovník KC musí vědět pro klidný průběh PS.
- 2) **PS předchází přípravná konzultace** (1 setkání) pro děti a pro každého rodiče zvlášť či společná konzultace. Všichni tak budou seznámeni s pravidly - příchodu, odchodu, hlášení nemoci, omluv, Rodičovské a Pracovní konzultace...
- 3) Během PS je rodič, který má dítě v péči přítomen v čekárně KC – případně může opustit KC a vrátit se zpět 5 minut před koncem setkání.
- 4) Po ukončení PS opouští KC rodič s dítětem v jehož je péči. Druhý rodič vyčká v čekárně KC 10 minut a poté odchází.
- 5) Během PS **je vždy přítomen ještě jeden pracovník KC** za jednocestným zrcadlem a dění v herně monitoruje.
- 6) **Rodičovská konzultace** – je dobrovolná, v počtu 2 pro každého rodiče zvlášť. Každý rodič se může domluvit s pracovníkem KC na konzultaci, která je v době mimo PS. Na tuto konzultaci je nutno se předem objednat.
- 7) **Pracovní konzultace** – je povinná a proběhne vždy po uplynutí 5 setkání.
- 8) **V případě jakékoli agrese ze strany rodiče bude PS ukončeno.**
- 9) **V případě hrubého porušení pravidel ze strany rodiče bude PS ukončeno.**
- 10) **Náhradní termíny** budou poskytnuty **pouze 1x** a to jen z **důvodu nemoci dítěte**.
- 11) Dobrovolné PS může ukončit klient bez udání důvodu.

Příloha 4: Diagnosticko terapeutická místnost – foto



ANOTACE

Cílem této práce je představit a zmapovat specifickou odbornou činnost Krizového centra pro děti a rodinu v rámci porozvodové péče– tzv. podporovaná setkávání. Podporovaná setkávání představují setkávání dítěte s rodičem po rozvodu, se kterým dítě nesdílí domácnost a se kterým kontakt z nějakých důvodů nefunguje. Cílem těchto setkání je napomoci obnovení, navázání či prohloubení vztahu a mezi dítětem a rodičem. Teoretická část pojednává o rozvodu a jeho důsledcích. Praktická část přináší metodou sekundární analýzy dat poznatky o charakteristice rodin, které v rámci podporovaných setkání s KC spolupracovaly, o odborné činnosti a jejích východiscích a o faktorech, které vztah mezi dítětem a nerezidenčním rodičem ovlivňují.

ABSTRAKT

The goal of this work is to introduce and map the specific professional operation of the Crisis Center for children and a family in the framework of post-divorce care – so called assisted meetings. The assisted meetings represent after-divorce-coming together of the child and the parent with whom the household is not shared and with whom the contact does not work for some reasons. The target of these meetings is to help to renew, establish or deepen the relationship between the child and the parent. The theoretical part is about the divorce and its consequences. In the practical part, the secondary analysis of data was used. It brings the knowledge of the characteristics of the families, who cooperated with the Crisis Center in the framework of the assisted meetings. Furthermore it gives the information about the professional operation and its ways out and about factors which influence the relationship of a child and the nonresidential parent.